

مدیون امیرالمؤمنین (علیه السلام) است.

ماجرا از این قرار بود که بانوی هندو به دلیل مشکلات زندگی تصمیم به خودکشی گرفته بود و حتی روزی هم طناب برای حلق آویز کردن خودش تهیه کرد. همان روزی که وی قصد خودکشی داشت در کتابخانه فوق الذکر نشریه‌ای به دستش می‌رسد که جمله‌ای بسیار امیدبخش نسبت به زندگی از امیرالمؤمنین (علیه السلام) به نقل از نهج البلاغه به چشمش می‌خورد و دید وی را نسبت به زندگی به کلی تغییر می‌دهد. همین انقلاب روحی وی را به زندگی علاقمند کرده و وی درصدد به دست آوردن اطلاعاتی بیشتر درباره حضرت علی (علیه السلام) و نهج البلاغه برمی‌آید. وی چند بار گفت: «من زندگی مجدد خود را مدیون امام علی (علیه السلام) هستم». جالب آن که در نوبت بعدی که اینجانب سال بعد به همان کتابخانه رفته بودم، همان بانوی هندو را دیدم و وقتی از نهج البلاغه پرسیدم، دیدم که همان نسخه از نهج البلاغه را در کیف خودش داشت و گفت که لحظه‌ای آن را از خود دور نمی‌کند و پیوسته آن را خوانده و می‌خواند.

۷ نگاهی به کتاب علی بن ابی طالب رضی الله عنه، نوشته دکتر علی عطیه شرقی

[عبدالحسین طالعی]

الخلیفة علی بن ابی طالب رضی الله عنه: دراسة فی شخصيته وادارة الدولة فی عهده.، چاپ شهر اربد در کشور اردن. اربد: دار الکندی للنشر والتوزیع، [مشترک با: طرابلس: تالة للطباعة والنشر] الطبعة الاولى، ۲۰۰۱، ۱۱۸ صفحه. مؤلف در مقدمه کتاب - که به شهادت چکیده انگلیسی، پایان نامه او بوده - می‌نویسد:

با این که درباره حیات خلفای راشدین بسیار نوشته‌اند، اما برای این پژوهش، شخصیت خلیفه علی بن ابی طالب - رضی الله عنه - را برگزیدیم، به چند دلیل: ۱- شخصیت تاریخی درخشان امام علی و نقش بارزی که در دوره پیامبر و خلفای راشدین داشت.

۲- جنبه اداری در این دوره فهم تاریخ اسلامی، و نقش پیشوایی خلیفه علی بن ابی طالب - رضی الله عنه. در این مورد در متون کهن، کم نوشته‌اند، ولی همان اندک برای بررسی مواد زیادی به ما می‌دهد.

۳- برای بررسی دوره حکومت این خلیفه - با وجود گرفتاری و دشواری‌ها -

باید جایگاه پیشوایی دولتی چنان شرایطی را باز شناسیم.

نویسنده می افزاید:

به این دلایل، از خدای سبحانه خواستم تا توفیق باز شناساندن این مرد بزرگ و شیوه اداره حکومت در زمان او را به من عطا فرماید.
بدین روی، این پژوهش را در یک مقدمه، پنج فصل و خاتمه سامان دادم.
(ص ۱۳ و ۱۴)

این کتاب شامل مقدمه و پنج فصل بدین قرار است:

مقدمه (ص ۱۳ - ۱۸).

فصل اول، ویژگی های امام (علیه السلام) اسم و نسب، مولد، اسلام، کنیه، ویژگی ها، پیوند با پیامبر، فرزندان (ص ۱۹ - ۳۶).

فصل دوم، خلافت حضرتش: نقش امام در خلافت عثمان، بیعت با آن جناب. (ص ۳۷ - ۴۶)
فصل سوم، مدیریت دولت در زمان خلیفه علی - رضی الله عنه: چگونگی مدیریت در صدر اسلام، سیاست اداری امام، گزینش والیان، پیگیری امور آنها، کارهایی آغازین والیان. (ص ۴۷ - ۷۰)
فصل چهارم، سیاست نظامی علی بن ابی طالب - کرم الله وجهه: انتقال پایتخت از مدینه به کوفه، شاخص های نظامی علی - رضی الله عنه، وصایای نظامی حضرتش. (ص ۷۱ - ۸۶)

فصل پنجم، شهادت علی بن ابی طالب - کرم الله وجهه: خبر دادن رسول الله از شهادت آن جناب، توطئه مخالفان، شهادت و وصیت او (ص ۸۷ - ۹۶) خاتمه و نتیجه گیری (ص ۹۷ - ۹۸)
فهرست منابع: منابع مخطوط، منابع کهن چاپ شده، منابع جدید چاپی عربی و ترجمه شده به عربی، پایان نامه ها، کتابهای انگلیسی که مجموعاً ۱۲۲ منبع در بردارد (ص ۹۹ - ۱۱۷)
چکیده انگلیسی (ص ۱۱۸).

برخی از مصادر مخطوط کتاب، نسخه های موجود در «مرکز صدام للمخطوطات» در بغداد است، از جمله: *کفایة الطالب گنجی شافعی*، *فضائل ابن شاذان*، *مناقب خوارزمی*، و دو کتاب: *تاریخ الائمه* و *مختصر تاریخ الخلفا* که مؤلف آنها مجهول است.

در میان منابع چاپی کتاب نیز نام پاره ای منابع شیعی مانند *الجمل مفید*، *اصول کافی*، *بحار الانوار*، *ارشاد مفید و اعیان الشیعه* را می بینیم.

مؤلف درباره ولادت و اسلام آوردن امیرالمؤمنین (علیه السلام) می نویسد:

علی بن ابی طالب - رضی الله عنه - در مکه، روز ۱۳ رجب سال ۳۰ از عام الفیل زاده شد، نه کسی پیش از او در خانه خدا زاده شد و نه کسی بعد از او، و این اکرام و تعظیم خدای تعالی درباره او بود. بدین سان، علی بن ابی طالب - رضی الله عنه، مسلمان زاده شد؛ زیرا دیده گان خود را به اسلام گشود و هرگز بتی نپرستید. او به فطرت خود، مسلمان بود و به طبیعت خود، شجاع. ... آنگاه که رسول خدا - ﷺ - دین را عرضه کرد، بی تردید، علی نخستین کسی بود که اسلام آورد. فقط در مورد سن او در آن زمان اختلاف است میان ۸ سال (قول بخاری)، ده سال (قول ابی عبدالبر)، ۷ یا ۸ سال (قول خطیب بغدادی)، ۷ سال (ابن جوزی)، ۱۵ سال (قول ابن حجر). اما به هر حال، نخستین کسی بود که به پیامبر پیوست. (ص ۲۳ - ۲۵)

دکتر عطیه، در مورد کنیه «ابوتراب»، به مطالب جعلی اهل تسنن گرفتار آمده (ص ۲۶) که مقاله «کنیه ابوتراب، افتخار امیر مؤمنان (علیه السلام)» نوشته سید علی میر شریفی در مجله وقف میراث جاویدان و پاسخی به این گونه مطالب ناروا در بر دارد.

عطیه، فضائل علوی را فراوان می داند و در میان آن همه، بر حدیث مؤاخات، و منزلت تأکید می کند. (ص ۲۶ - ۳۰)

مؤلف، ذیل شرح حال حضرت زینب (علیها السلام)، مدفن ایشان را بدون ذکر اقوال دیگر، در مصر می داند، منطقه قناطر السباع. (ص ۳۵).

در فصل دوم نیز، در باب روابط امیرالمؤمنین (علیه السلام) با خلفا، مطالبی آورده که نیاز به نقد و بررسی جدی دارد. در فصل سوم، بر ضرورت اجتهاد به رأی در مدیریت حکومت، اصرار می ورزد. (ص ۵۰) مؤلف، فتوحات را واجد دو جنبه مثبت و منفی می داند: جنبه مثبت آن، سرازیر شدن جریانهای مالی به جامعه اسلامی، و جنبه منفی آن، گرایش و دلبستگی اصحاب به مال اندوزی و دنیا طلبی که به وضع دوره خلیفه سوم منتهی شد. (ص ۵۰ - ۵۱) بدین روی، کار امیرالمؤمنین (علیه السلام) در دوران حکومت، برای باز گرداندن وضع فرهنگی و اخلاقی مردم به حال پیشین، بسیار دشوار بود.

نخستین اقدام مهم حضرتش، تغییر والیان و مسؤولانی بود که صلاحیت و اخلاص آنها را قبول نداشت. ویژگی های مورد نظر آن جناب، همان ها بود که در عهد مالک بیان می دارد: اهل تجربه، بیوتات صالحه، پیشگامی در اسلام و... همین گونه در مورد کاتبان دیوان که رازداران

مردم و دولت هستند.

گزارش تفصیلی مؤلف در مورد والیان مناطق مختلف و نظام شرطه (ص ۵۵ - ۶۰) خواندنی است. پس به وصایای حضرتش به این والیان می پردازد (ص ۶۰ - ۶۴)، از جمله: سفارش به: کعب بن مالک، مالک اشتر، عمال زکات و...

مؤلف، بعضی از شیوه‌های امام (علیه السلام) برای اداره حکومت را - عمدتاً از منابع سنی - استخراج کرده و گاه با شیوه‌های خلفای پیشین مقایسه می کند.

ضمن بحث در باب تقسیم بیت المال و رفع تبعیض‌های پیشین می نویسد:

این گونه بود خلیفه علی بن ابی طالب - رضی الله عنه، که در راه خدا هرگز ملامت ملامت گران را جدی نگرفت. هرگز مالی از کسی نگرفت یا به کسی نداد مگر بر اساس حق و عدل. شأن او شأن رسول الله بود، و بهترین نمونه پیامبر در عدل و مساوات. (ص ۶۷)

مؤلف به این نکته اشاره می کند که زهد امام نسبت به دنیا، دلیل بر آن نشد که در برابر ثروت، موضع گیرد. بلکه می فرمود: «ولیر علیک اثر ما انعم الله علیک»؛ امام، فقر را دشمن می داشت: «ان الفقر هو الموت الأكبر...» و به محمد بن حنفیه می فرمود: «انی اخاف علیک الفقر...» بلکه به عدالت اجتماعی و رفع تبعیض‌های ناروا می اندیشید که ظاهر آن تمایل به فقرا بود. (ص ۶۹ - ۷۰).

مؤلف، فصل سوم را در این جمله خلاصه می کند که:

«وصایای خلیفه علی، به مثابه یک لایحه در مبادی انسانی است، که باید والیان و مسؤولان و دیگران همواره پیش چشم داشته باشند تا عدل و انصاف، در میان تمام مردم گسترش یابد» (ص ۷۰).

فصل چهارم کتاب با عنوان «السیاسة العسكرية لعلی بن ابی طالب کرم الله وجهه» به سیاست نظامی امام (علیه السلام) می پردازد. این فصل، با بحث در باب انتقال پایتخت از مدینه به کوفه آغاز می شود که برخی از اصحاب، حضرتش را از این کار باز داشتند، اما آن جناب نپذیرفت. مؤلف می نویسد:

«امام علی بن ابی طالب بزرگ مردی شجاع بود که در جنگ و سیاست جنگی، دستی توانا داشت. خبرویت او در این مورد، نتیجه مشارکت‌های فراوان او در جنگ‌های صدر اسلام بود که از سن جوانی او آغاز شده بود (ص ۷۵).

نیز اشاره‌ای دارد به پایداری حضرتش بر اصول دینی که سبب برخورد‌های تند با طلحه، زبیر، عقیل، اصحاب تحکیم و مانند آنها داشت. اما با این همه در مقام یک فرمانده نظامی بسیار موفق، چهره‌ای درخشان از خود نشان داد. (ص ۷۶).

پس از آن گزیده‌ای از توصیه‌های نظامی حضرتش، در خطبه‌ها و نامه‌ها را نقل و تحلیل می‌کند. (ص ۷۶ - ۸۶).

در اینجا باید به کتابی اشاره کنم که به طور اختصاصی به این مهم پرداخته است. دکتر علی احمد عمران در کتاب *اسلوب علی بن ابی طالب (علیه السلام) فی خطبه الحریبه* (مشهد: کتابخانه تخصصی امیر المؤمنین (علیه السلام)، ۲۰۱۱ م / ۱۴۳۲ هـ، ۵۶۰ صفحه) به خطبه‌های امام (علیه السلام) در باره مسائل نظامی پرداخته است. این کتاب، پایان نامه دکترای علی احمد عمران بوده که در سال ۲۰۰۶ از آن دفاع کرده است.

باری، دکتر علی عطیه شرقی فصل پنجم کتاب خود را به شهادت امام (علیه السلام) اختصاص داده است. ابتدا اخبار غیبی پیامبر از شهادت امام (علیه السلام) را باز می‌گوید (ص ۸۹)، سپس توطئه خوارج برای قتل حضرتش (ص ۹۰ - ۹۳)، آنگاه گزارشی از شهادت، وصایای آن جناب، توصیف ضرار بن خمره از حضرتش و مرثیه ابوبکر بن حماد، می‌آورد. (ص ۹۳ - ۹۶).

در پایان این بخش می‌نویسد:

بدین گونه امام علی بن ابی طالب - رضی الله عنه - در راه اهداف و ارزشهای اسلامی به شهادت رسید. اما قتل او به معنی مرگ آن اهداف بلند نبود، بلکه رویدادهای بعدی نشان داد که هدف‌های مورد نظر حضرتش، ژرف‌تر و گسترده‌تر شدند. (ص ۹۵)

کتاب دکتر علی عطیه شرقی، با وجود کاستی‌هایی که برخی از آنها یاد شد، به دلیل نگاه تحلیلی به مقوله‌ای مهم، ارزش رجوع و بهره‌گیری دارد.

الفوائد المدنیة، چکیده مناظره با علمای اهل سنت در ۵۰ موضوع

[عباسعلی مردی]

الفوائد المدنیة، حوار حول الأصول فی مدینة الرسول، سید حسین شیخ
الإسلامی تویسرکانی، مجمع جهانی شیعه شناسی، ۱۴۳۳ق / ۱۳۹۱ش، قم.